

Rozhodnutia Ružomerskej synody o Večeri Pánovej v kontexte dejín Slovenských evanjelických a. v. služieb Božích.

Július Filo

(Vedecká konferencia pri 300. výročí Ružomerskej synody na EBF UK 27. septembra 2007)

1. Nadčasová aktuálnosť témy.

V svojom referáte pri 300. výročí Ružomerskej synody sa chcem pristiaviť pri významnej téme Ružomerskej synody a významnej téme každého obdobia života cirkvi od počiatkov kresťanstva až po dnes.

Večera Pánova má medzi prostriedkami milosti prominentné postavenie. Je sviatosťou, ktorá sa smie a má opakovane a pravidelne používať. Je viditeľným Slovom (verbum visibile), ktoré je prostriedkom odovzdávania milosti počas rôznych období života človeka v najväčšej konkrétnosti. Je pokrmom duše, ktorým sa sýti viera človeka a vytvára najkonkrétnejšiu formu stretnutia a spojenia so Spasiteľom Ježišom Kristom v časnosti. Je nástrojom formovania živého spoločenstva kresťanov okolo Ježiša Krista prítomného v daroch Večere Pánovej.

Význam Večere Pánovej pre život jednotlivcov a pre život Kristovho tela – cirkvi je ťažko vyjadriť slovami. Obnova z moci Kristovej milosti prichádza zo spoločenstva s obetovaným Kristom. Posväcujúca a obnovujúca moc sviatosti sa nedá nahradiť ničím.

Večera Pánova sa stala najviditeľnejším miestom v bohoslužobnom živote cirkvi, na ktorom sa prejavila rozhodnosť a zároveň opatrnosť reformačného diela. Úcta k nesmierne cennému obsahu a zároveň potreba oslobodenia Evanjelia z okov záslužnosti a zotročujúcej tradície sa v liturgickom živote uskutočnila práve vo Večeri Pánovej odstránením obetného charakteru omše.

Spôsob ako čo najlepšie využívať dar Večere Pánovej bolo v každom období rozhodujúcou otázkou pre napredovanie cirkvi Kristovej. Zaobchádzanie s Večerou Pánovou vo všetkých súvislostiach, ako sú: jej liturgické stvárnenie, zaradenie do poriadku služieb Božích a vzťah k službám Božím a návaznosť na iné bohoslužobné výkony ako je napríklad speveď, príprava k Večeri Pánovej, to všetko vytvára jeden celok.

Aktuálnosť Ružomerskej synody v sledovanej otázke pre dnešok nevzniká iba tým, že sa naša cirkev rada opiera o riešenia, ktoré dosiahli naši otcovia vo viere. Rozhodnutia synody je potrebné posudzovať v súvisi s udalosťami, ktoré ju sprevádzali. Synoda sa stretla v zlomovom období. Jej rozhodnutia treba vidieť vo vzťahu k brutalite protireformácie, ktorá viedla k redukcii a rozdrobeniu verejného bohoslužobného života evanjelikov.

Vzniká otázka, či rozhodnutia synody boli prijaté v plnej slobode? Do akej miery boli ovplyvnené, alebo dokonca tiež vynucované stiesnenými okolnosťami?

Pochopenie rozhodnutí synody v sledovanej otázke si preto žiada ich postavenie do širšieho kontextu dejín slovenských evanjelických služieb Božích ako súčasť dejín kresťanstva na Slovensku. Žiada si tiež posúdenie otázky, do akej miery šlo o rozhodnutia ovplyvnené stiesnenosťou situácie a do akej miery sa pri nich mohla prejaviť úplná vernosť zdedeným hodnotám a biblickým a reformačným princípom v súvisi so službami Božími a Večerou Pánovou ako ich prominentného vrcholu od najstarších dôb kresťanstva.

2. Predchádzajúce stanoviská evanjelickej cirkvi v sledovanej otázke a ich vzťah k rozhodnutiam Ružomerskej synody.

2.1. Tranovského kancionál

Pri pokuse zhodnotiť vplyv Tranoscia na bohoslužobný život našej cirkvi treba zdôrazniť na prvom mieste dĺžku tohto pôsobenia. Časová dĺžka a geografický rozsah používania Tranoscia prináša aj dlhodobé formovanie duchovného života cirkvi slovenských

evanjelikov. V dvoch tretinách zborov našej cirkvi aj po vydaní Evanjelického spevníka v polovici 19. storočia sa používa *Tranoscius* nepretržite od roku 1636 až do roku 1992.

Druhý diel *Cithary* v rozvrhu piesní, ktorý v svojej základnej podobe ostal nezmenený aj v ďalších vydaniach a po viacerých rozšíreniach dáva v druhom diele spoznať skutočnosť, že ku službám Božím patrila štandardne a pravidelne Večera Pánova. Bola jej základnou časťou a bola v ponuke pre veriacich pravidelne v nedeľu a vo sviatok.

Vidieť to z tohto, že po piesňach po kázni nasledujú piesne „O Večeri Páně“. Počet týchto piesní v prvom vydaní *Tranoscia* (celkový počet 402 z toho 17 o Večeri Pánovej, čo je najväčší počet v druhom diele, rovnako veľký ako počet piesní pre iste veľmi časté pohreby) ukazuje, že služby Božie boli chápané vo zmysle starocirkevnej a staroluteránskej liturgickej praxe ako dvojvrcholové, teda s kázňou a Večerou Pánovou. Túto skutočnosť dokazujú aj úpravy pre kantorov. V kancionáli z roku 1932 na tomto mieste v druhom diele prichádzajú najprv 2 piesne o krste a potom 26 piesní o Večeri Pánovej, vid' piesne 355 – 380. Piesne sú členené do skupín napr. o posväcovaní VP o posväcovaní a za hodné užívanie, o tajomstve posväteného chleba a vína, príprava k VP, poďakovanie za účasť. Až potom nasledujú piesne na záver služieb Božích.

(Náš Evanjelický spevník (1992) počet piesní ku Večeri Pánovej značne redukoval (je ich len spolu 9) zoradenie piesní nedáva tušiť základný poriadok služieb Božích ako ho prezentoval *Tranovský* v *Cithare*). *Cithara* prezentuje aj rozlišovanie spovede a Večere Pánovej, ktoré sa následne stieralo.

Že tento trend nie je nový, ukazujú aj kánony Ružomerskej synody, kde sa hovorí tiež o prislúhovaní Večere Pánovej pre spovedníkov. „*confitentibus exhibeatur*“ (spovedníkom sa prislúhuje) „*numerus confitentium*“ (počet spovedníkov), (pozri článok X). Predsa sa však v kánonoch synody označuje sviatosť jednoznačne vždy „*Sacra Coena*“ (svätá večera). Keď sa hodovníci označujú ako spovedníci, vyjadruje sa tým potreba náležitej prípravy hodovníkov k Večeri Pánovej. To však neznamenalo splynutie spovede a Večere Pánovej, ale označenie významu spovede ako prípravy na svätenie Svätej večere..

Liturgická prax *Cithary* vie o umiestnení spovede v určitom odstupe pred Večerou Pánovou. Takým spôsobom nedošlo k zamieňaniu obidvoch a k vyniknutiu významu spovede i Večere Pánovej samostatne. Spoveď sa podobne aj na základe rozhodnutí Ružomerskej synody (Canon X) konala po druhom zvonení pred službami Božimi (vid' *Petrík Dejiny* s. 171). Alebo sa konala ako všeobecná spoveď po kázni na záver pokázných modlitieb, v rámci služieb Božích, pričom Večera Pánova sa svätila po tom, čo tí, ktorí k nej nechceli pristúpiť, odišli z chrámu v pokračovaní služieb Božích Večerou Pánovou.

Svedectvo o spôsobe, akým bola spoveď prípravou ku Večeri Pánovej podľa *Tranovského Cithary*, možno nájsť znovu v usporiadaní piesní. Piesne o pokání sú v tretej časti (o VP v druhom) a je ich spolu iba 6. Z toho je zrejmé, že Ružomerskou synodou došlo k veľkej zmene, kedy sa spoveď konala buď po druhom zvonení pred službami Božimi, alebo po kázni ako záverečná časť pokázných modlitieb (vid' *Petrík, Dejiny* s. 170).

Oddelenie spovede ako prípravy k VP ukazuje i úprava pre kantorov, kde po kázni (piesni po kázni) nasleduje prefácia.

Zaujímavú informáciu podáva tiež *Tranovského „Phiala“*, ktorá je, ako je známe nevšednou zbierkou modlitieb. Uvádza zbierku modlitieb o pokání, sptovaní svedomia a všeobecnú spoveď. Modlitby na prípravu ku prijímaniu Večere Pánovej sú v inej, samostatnej časti, teda sú odlišné od spovedných modlitieb. (vid' *Đurovič* s. 147). *Phiala* a *Cithara* sa tu vzácné dopĺňajú a stoja v spoločnej službe vo vedomí rovnakého bohoslužobného programu evanjelickej cirkvi tohto obdobia.

2.2. Agendy z konca XVII a začiatku XVIII storočia

Prof. Ján Petřík, ktorý sa venoval podrobne štúdiu bohoslužobného života na základe zachovaných agendálnych diel, dovoľuje konštatovať, že v agendách z konca sedemnásteho a začiatkom osemnásteho storočia sa do značnej miery rešpektuje celistvosť služieb Božích s druhým vrcholom Svätou Večerou tak, ako túto dvoj-vrcholovosť a celistvosť pestuje Tranovského kancionál. Niekoľko príkladov:

- Agenda gemerská z doby po roku 1682: „Po kázni je modlitba, Nasleduje apoštolské požehnanie... Hneď za tým udáva agenda poriadok prisluhovania Večere Pánovej.“ (Petřík Dejiny 155n)

- Agenda bratislavská zo XVII. storočia. „Ak je hodne komunikantov, zvlášte na slávnosti a ak boli títo už rozhrešení, vykoná kňaz konsekráciu elementov ešte pred Áronovským požehnaním“ (Petřík, Dejiny s 158)

- Agenda bratislavská z roku 1706. „Potom kňaz vyjde na kazateľnicu. Nasleduje kázeň. Po nej spieva chorus nejakú pieseň. Ak sú komunikanti, spieva kňaz Otčenáš, (čo je začiatok liturgie Večere Pánovej) ak ich niet, spieva Pozdrav...“ (s 159)

-Agenda z roku 1721 „Po kázni obecná spoveď a rozhrešenie, modlitba a požehnanie. Chór spieva verš nábožnej piesne. Kňaz prisluhuje Večeru Pánovu. Ak niet komunikantov, nasleduje Salutácia, Pozdrav“ (s 163). Prof. Petřík neuvádza v svojich Dejinách...žiadny príklad, ktorý by z tohto obdobia svedčil o oddelení Večere Pánovej z rámca služieb Božích. Svedčí o skutočnosti, že „nad službami Božími bdel strážny duch Tranovského kancionála, a uzavretia kontuberní, ktoré kňazom nariaďovali konať svedomito v záujme pravidelnosti a ucelenosti služieb Božích.“ (s 164) Predsa však nakoniec hovorí Prof. Petřík prekvapivo, že „koncom XVII storočia – najpravdepodobnejšie v dôsledku prenasledovania cirkvi – nastáva rozdelenie jednotných služieb Božích na samostatné služby Božie len s kázňou Slova Božieho a na osobitné prisluhovanie Večere Pánovej“ (s 164) Literárne príklady, ktoré uvádza, však o tom, ako sme preukázali, nesvedčia. Svedčia skôr o vernosti tradície pestovanej Tranoscim. Táto sa odzrkadľuje v jednotlivých agendách. Pokiaľ sú komunikanti, po kázni sa svätí Večera Pánova.

3. Rozhodnutia Ružomerskej synody o Večeri Pánovej

Nachádzame ich v X. kánone synody o prisluhovaní Večere Pánovej a v VIII. kánone o poriadku služieb Božích. Porovnanie pôvodného latinského textu a textu, ktorý uvádza Prof. Petřík v svojich Dejinách ukazuje, že Petřík prakticky doslovne uvádza v slovenčine text týchto kánonov.

V VIII. kánone, ktorý hovorí o poriadku služieb Božích nachádzame iba jednu zmienku, predsa však veľmi významnú, ktorá sa týka záveru služieb Božích. „Tí však,, ktorí chcú požiť sviatosť oltáru, alebo počuť poučenia pri tejto príležitosti, nech zostanú“ (s 170). Dozvedáme sa z toho, že bezprostredne po službách Božích, teda vlastne v pokračovaní služieb Božích sa prisluhuje Večera Pánova pre tých, čo zostali v chráme. Znamená to zároveň, že táto možnosť je ponúkaná pravidelne v nedele a sviatky podľa rozhodnutí Ružomerskej synody. Jedinou zmenou je, že sa Večera Pánova svätí po záverečnej liturgii a po tom, čo tí, ktorí nechcú ostať, mohli odísť. Týmto spôsobom Ružomerská synoda vytláča Večeru Pánovu zo služieb Božích celého zboru a zo základného rámca služieb Božích a nariaďuje ju svätiť v pokračovaní služieb Božích iba pre tých, čo chcú počuť slovo napomenutia, alebo prijať Večeru Pánovu.

Táto istá skutočnosť, ktorá je zrejmom novotou Ružomerskej synody, sa zdôrazňuje v X. kánone: „Sám svätý hod však nech je prislúžený spovedníkom len potom, keď vyjdú z kostola tí, ktorí nechcú Večeru Pánovu prijímať a to podľa prijatého obradu so spevom, s prežehnaním, ale bez elevácie hostie a kalicha.“ (s 171) Aktá zdôrazňujú, že sa modlitba Pánova má spievať v celom znení a bez vynechania doxológie. Zdôrazňuje sa tiež podržanie verejnej a všeobecnej spovede, ktorá sa, ako je to možno vidieť z VIII. kánonu, koná na konci pokázných modlitieb (s 170).

Zaujímavá je zmienka na konci X. kánonu „A keďže elementy večere Pánovej po ich konsekrácii neslobodno nijako sprofanizovať, kňazi nech dbajú, aby majú istotu o počte spovedníkov, ktorý môže zistiť kostolník počas rozhrešenia a vyberania ofery, z elementov posvätili len toľko, koľko vyžaduje počet spovedníkov“ (s 172)

Táto informácia je veľmi cenná, nakoľko sa v mnohých starších agendách a rovnako v prvej tlačenej agende Daniela Krmana hovorí o tom, že „ak sú komunikanti, pokračujú služby Božie Večerou Pánovou“. Otázka ako možno zistiť, či sú komunikanti sa teraz objasňuje. Zisťuje sa to počas spovede. Pri tom sa zrejme spovedníci postaví a okrem toho dávajú oferu. Tak možno nakoniec zistiť presne aj ich počet, ako to žiada Ružomerská synoda, aby sa na stôl Svätej večere dostal presný počet hostií. Povinnosť ofery sa vzhľadom na sociálnu situáciu mnohých členov neberie prísne. Predsa však je prítomnosť ofery na tomto mieste, kde sa prijíma pre Kristove zásluhy zdarma a bez našich zásluh odpustenie hriechov a Božia milosť zrejším protirečením.

4. Agenda Daniela Krmana z roku 1734 a hodnotenie otázky liturgického riešenia Večere Pánovej v náväznosti na Ružomerskú synodu a predchádzajúce stanoviská cirkvi.

Ku praxi jednotných služieb Božích s dvoma vrcholmi (kázňou a Večerou Pánovou) sa po protireformáciou vynútenom vysunutí Večere Pánovej zo služieb Božích po Ružomerskej synode, vracia Daniel Krman v svojej Agenda Ecclesiastica Slavonica (1734), našej prvej tlačenej agende.

Poriadok služieb Božích s Večerou Pánovou pre nedele a sviatky sa nachádza od strany 110 v Krmanovej agende. Pred otázkou na vieru v prijímanie pravého tela a krvi Kristovej pod spôsobom posväteného chleba a vína sa na s. 117 nachádza latinsky poznámka, ktorá korešponduje s našou súčasnou praxou:

„Ostensa patella & Callice quarendum ex Confitentibus“. Dávať do súvisu tento príkaz s eleváciou, (ako to niektorí robia, pozri Petrik, Dejiny s. 180) teda s pozdvihovaním, nie je na mieste. Ide o „ostenziu“ – ukázanie elementov, pri ktorom zaznie otázka na vieru a nie o pozdvihovanie elementov.

Na s 131 je dôležitá poznámka: Si adsint Communicantes, canitur (ak sú komunikanti spieva sa) liturgia Večere Pánovej. Až za tým je záverečná liturgia a záver služieb Božích. Večera Pánova je teda súčasťou služieb Božích. Krman sa v tomto stotožňuje s tradíciou starej cirkvi a Tranovského kancionála a vracia sa v svojej agende k praxi, ktorá je v kresťanstve pravidelnou. Protireformáciou a útlakom cirkvi sa nenechal donútiť k zl'aveniu z liturgických zásad.

Od strany 172 predstavuje Krman poriadok večere Pánovej pre slávnosti cirkevného roka s Praefáciou až po Agnus Dei aj s notami pre jednotlivé spevy.

Daniel Krman bol kľúčovou postavou Ružomerskej synody. Svojou agendou a priznaním sa k liturgickej tradícii vyrastajúcej z reformácie a pestovanej Tranovského kancionálom nakoniec korigoval rozhodnutie Ružomerskej synody. Večeru Pánovu treba svätiť v celom spoločenstve Božieho ľudu a nie len po tom, čo v chráme ostali len tí, ktorí sa na nej chcú zúčastniť. Svojou úlohou na synode v Ružomberku a prípravou prvej tlačenej agendy a určite aj odvahou k návratu k základnej liturgickej zásade v sledovanej otázke sa nakoniec stal aj základnou postavou slovenskej evanjelickej liturgickej tvorby, o ktorú sa môžeme aj dnes oprieť. Stál v jej službe ako ochranca a pestovateľ.

Literatúra:

Đurovič, Ján Dr.: Životopis Juraja Tranovského, Tranoscius, Lipt. Mikuláš 1942
Kuzmany, Karol: Urkundenbuch zum Oestereichisch-evangelischen Kirchenrecht, Wien 1856
Krman Daniel, Agenda Ecclesiastica Slavonica, to jest Práce duchovní, Léta Páně 1734
Petrik, Ján: Dejiny slovenských evanjelických a.v. služieb Božích, Tranoscius 1946;

Pterík Ján, Chrámové agendy, Tranoscius 1948
Tranovský Juraj: Cithara Sanctorum, Tranoscius 1932

Prof. ThDr. Július Filo, Dr.h.c.

Evanjelická teologická fakulta Univerzity Komenského
Bartókova 8
811 02 Bratislava 1

Recenzovali (peer reviewed by): Doc.ThDr. Ján Grešo; Mgr.Jozef Benka, PhD